194029

บทคัดย่อ

ทรัพยากรพันธุกรรมพืช (Plant Genetic Resources) เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ ทั้งต่อสรรพชีวิต และสิ่งต่างๆ ในระบบนิเวศ ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีทรัพยากรพันธุกรรมพืชอย่างอุดมสมบูรณ์ และเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญสำหรับภาคเกษตรกรรมของประเทศไทย ปัจจุบันพันธุกรรมพืชยังเป็นวัตถุดิบสำคัญในเทคโนโลยีชีวภาพ ทำให้ประเทศอุตสาหกรรมนำระบบทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) มาใช้คุ้มครองการสร้างสรรค์งานในเทคโนโลยีสาขานี้ อย่างไรก็ดีประเทศกำลังพัฒนาส่วนใหญ่เห็นว่าการคุ้มครองด้วยระบบทรัพย์สินทางปัญญาก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรง โดยเฉพาะต่อการคงอยู่ของทรัพยากรพันธุกรรมพืช

วิทยานิพนธ์นี้จึงมุ่งศึกษาว่า ระบบกฎหมายที่นำมาใช้คุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมพืชได้นั้นควรมีหลักการ และเงื่อนไขอย่างไร เพื่อจะได้ไม่มีผลกระทบต่อทรัพยากรพันธุกรรมพืช และในขณะเดียวกันก็ไม่กระทบต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมในทางเทคโนโลยีชีวภาพ โดยตั้งข้อสมมุติฐานว่า แม่แบบของระบบทรัพย์สินทางปัญญาในปัจจุบันจะนำมาใช้คุ้มครองนวัตกรรมทางเทคโนโลยีชีวภาพที่เกี่ยวกับพันธุกรรมพืชโดยไม่กระทบต่อความสมบูรณ์และการคงอยู่ของทรัพยากรพันธุกรรมพืชได้หรือไม่

การศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ใช้วิธีวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก โดยศึกษาประกอบแนวคิด และหลักการกฎหมายตามกฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายภายในที่สำคัญบางประเทศ ตลอดจนประเด็นที่หยิบยกขึ้นถกเถียงกันในเวทีเจรจาระหว่างประเทศ รวมทั้งพิจารณาผลกระทบทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมอีกด้วย (Interdisciplinary Approach)

จากการศึกษา ผู้เขียนพบว่า ปัญหาที่เกิดจากการคุ้มครองภายใต้ระบบทรัพย์สินทางปัญญานั้นเนื่องจากระบบทรัพย์สินทางปัญญาตามแนวคิดกระแสหลักในปัจจุบันมีรากฐานมาจากโลกทัศน์ตะวันตกที่มีทัศนะแบบแยกส่วน (Reductionism) ที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ (Anthoprocentric view) เน้นคุ้มครองทรัพย์สินของเอกชน และภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีได้ผลักดันให้ทรัพยากรพันธุกรรมพืชมีสถานะเป็นเพียงวัตถุ สิ่งของ หรือสินค้าที่มนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ มิติความสัมพันธ์ของทรัพยากรพันธุกรรมพืชที่มีต่อมนุษย์ สิ่งแวดล้อม และระบบนิเวศจึงถูกละเลยไป การเปลี่ยนสถานะของทรัพยากรพันธุกรรมพืชให้เป็นทรัพย์สินโดยผ่านกระบวนการของทรัพย์สินทางปัญญากระทบต่อจารีตประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อของผู้คนส่วนใหญ่ในประเทศกำลังพัฒนาที่ดำรงชีวิตด้วยการทำเกษตรกรรม ทำให้ความหลากหลายของพืชพันธุ์พืชพื้นเมือง หรือพันธุ์พืชของเกษตรกร (Landrace/Farmers' Variety) ลดลง หรือสูญหายไป

ผู้เขียนพบว่า โลกทัศน์แบบตะวันออก ซึ่งมีทัศนะต่อทรัพยากรพันธุกรรมพืชในแบบองค์รวม (Holistic) ถือว่ามนุษย์เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งในระบบนิเวศที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นที่อยู่ในระบบนิเวศเดียวกัน โลกทัศน์แบบนี้มีทัศนะต่อทรัพยากรพันธุกรรมพืชในมิติของความสัมพันธ์ ทัศนะเช่นนี้ได้รับการกล่าวถึงและยอมรับแพร่หลายมากขึ้นในประชาคมระหว่างประเทศ และเห็นว่าเป็นระบบที่เหมาะสมต่อการคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมพืชมากที่สุด เนื่องจากไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการคงอยู่ของทรัพยากรพันธุกรรมพืช ในขณะเดียวกันก็ไม่เป็นอุปสรรคต่อการสร้างสรรค์นวัตกรรมทางเทคโนโลยีชีวภาพ

ทัศนะแบบองค์รวมแพร่หลายในสังคมไทยมาช้านาน แต่เมื่อประเทศไทยเปิดรับวัฒนธรรมแบบตะวันตก ทำให้ทัศนะแบบเดิมถูกกลืนหายไป การรื้อฟื้นทัศนะแบบองค์รวม (Holistic) จึงนับว่าเป็นประโยชน์ต่อการคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมพืช และเป็นประโยชน์ต่อประเทศไทยมากกว่าระบบทรัพย์สินทางปัญญาที่แพร่หลายในปัจจุบัน

จากข้อค้นพบข้างต้น ผู้เขียนได้เสนอแนะให้ใช้ระบบกฎหมายเฉพาะ (*sui generis* system) เพื่อการคุ้มครองทรัพยากรพันธุกรรมพืช แม้ระบบกฎหมายเฉพาะดังกล่าวจะเป็นการคุ้มครองการสร้างสรรค์จากสติปัญญาของมนุษย์ทำนองเดียวกับระบบทรัพย์สินทางปัญญา แต่เมื่อระบบกฎหมายเฉพาะวางอยู่บนพื้นฐานทัศนะแบบองค์รวม ซึ่งให้ความสำคัญกับทรัพยากรพันธุกรรมพืชที่มีต่อส่วนรวมมากกว่าทรัพย์สินของเอกชน จึงทำให้ระบบกฎหมายเฉพาะมีความแตกต่างจากระบบทรัพย์สินทางปัญญา และสมควรต่อการนำมาใช้คุ้มครองมากกว่าระบบทรัพย์สินทางปัญญา.